

Een late copulatie van Boomvalken *Falco subbuteo*

P.D. Ganzeboom

Net als in 2012 had een koppel Boomvalken in 2013 een territorium bezet aan de noordrand van Spijkenisse. Dit paar had kennelijk besloten om de balstijd maar over te slaan, mogelijk onder invloed van het aanhoudend koude voorjaar, en zich te verstoppen in absolute stilte. Bij dit paar deed ik waarnemingen vanaf de grond tussen 1 mei en 13 september 2013, voor de duur van 53 uren, onder gebruikmaking van verrekijker, telescoop en videocamera. Ondanks vele bezoeken op uiteenlopende tijden zag ik in eerste instantie op de oude broedplaats geen enkele Boomvalk. Ik had de moed al beetje opgegeven toen ik op 13 juni bij stevige wind de openwaaiende kruinen van een rij populieren kon inkijken. In het hoogste en slapste gedeelte van een populier zag ik opeens een nest met iets erop. Het duurde tot 27 juni voor het weer hard genoeg waaide voor een goede blik in de kruin, dit keer van iets kortere afstand, waaruit ik met bijna honderd procent zekerheid een boomvalkenstaart zag steken.

De nestboom was een hoge populier in een rij van ongeveer 30 bomen aan de lange zijde van een sportveld (zie ook Kamp & Kamp 2001). Het nest zat in het hoogste gedeelte van de kruin, waar de takken net stevig genoeg zijn voor een nest, maar niet voor een mens. Het nest oogde wat ondiep en los, maar bleef op dagen met harde wind toch intact, zelfs als het op die dagen heen en weer zwaaide, als was het een 'kraaiennest' van een driemaster. Het vrouwtje liet zich niet veel zien, dus ging ik ervan uit dat ze voornamelijk op het nest zou zitten. Op windstille dagen was dat echter niet te toetsen.

Het gehele sportcomplex meet ongeveer 500 x 800 meter en beslaat voetbal-, hockey, tennis- en atletiekterreinen, aan de buitenranden omzoomd met hoge populieren en aan de binnenzijde voorzien van struwelen en lagere bomenrijen (wilg, els, berk, es). Het uitzicht is alleen vrij waar sportvelden naast elkaar liggen. Anders is er altijd wel een bomenrij of bosje dat het belemmert. Aan de zuidwestzijde ligt de stad, aan de noordoostzijde grote watergangen en de industrie. Op het sportcomplex staan veel lichtmasten, gebouwtjes en hekken. De masten zijn ongeveer 15 meter hoog (ongeveer de helft van de hoogte van de populieren). Bovenop zit een halfronde kap, en aan de achterkant, onder de kap, een halfronde ring. Het mannetje zat meestal op zo'n horizontale ring, te dutten of te poetsen, van een van de masten die tot ongeveer 100 meter van de nestboom staan. De bovenkanten van de kap zijn voldoende vlak om ook daarop te kunnen zitten. Later in het jaar bleken deze bovenkanten voor de jongen de favoriete plek om te zitten en te eten, maar ook voor het tafereel dat volgt. In dit geval op een van de masten die ongeveer 10 meter voor, en evenwijdig aan, de nestbomenrij staan.

Baltsvoederen, 10 juli 2013, 07.00 uur

Opeens zag ik het mannetje komen aanvliegen, met een prooitje in de bek. Het landde op de halfronde kap van een van de lichtmasten langs de velden. Het mannetje boog diep voorover met de staart in de hoogte waardoor de rode broekveren tentoongesteld werden en riep luid. Niet veel later verscheen het roepende vrouwtje onder een luid klagend 'wiewiewie'. Het mannetje, zo diepgebogen een haast onderdanige indruk makend, hield het onthoofde prooitje in het uiterste puntje van de snavel. Voor hem op de kap landde in een snelle beweging het vrouwtje, dat met de bek de prooi overnam en met een boog wegvloog. Het mannetje bleef roepend achter. Na ongeveer een kwartier roepen, vanaf een voor mij niet zichtbare plek tussen de bomen, zag ik het vrouwtje zonder prooi (opgegeten, neem ik aan) richting nest verdwijnen.

De dagen daarna zag ik nog ettelijke keren zulke prooioverdrachten, steeds op de lichtkappen, van bek naar bek, waarbij het mannetje voorover gebukt zat, met hoge staart. Pas op 25 juli zag ik voor het eerst een prooioverdracht in de lucht, waarbij het opviel dat de prooi nu ging van snavel man naar poten vrouw. Prooioverdrachten op lichtkappen heb ik daarna niet meer waargenomen.

Copulatie, 10 juli 2013, 15.00 en 17.00 uur

Na ongeveer een uur te hebben gekeken naar het mannetje dat op de halfronde ring van een van de verderop staande lichtmasten zat, hoorde en zag ik het vrouwtje naar een van de lichtmasten onder de nestbomenrij vliegen. Zij begon zachtjes klagend te roepen en ik weet nog dat ik dacht 'die heeft honger en wil manlief aanzetten tot actie'. Het mannetje ging inderdaad tot actie over, maar niet van de soort die ik verwachtte (namelijk op jacht gaan). In plaats daarvan, zag ik dat het mannetje na een paar minuten opvloog richting het vrouwtje, dat intussen lichtjes voorovergebogen, het lijf horizontaal, op de kap zat. Tot mijn grote verbazing (volgens mij zat het vrouwtje immers al een tijd op eieren), landde het mannetje op de rug van het vrouwtje, balanceerde hierop, al fladderend/roeiend met zijn vleugels en schommelde zijn onderlijf snel van rechts naar links, om nog geen drie seconden later weg te vliegen, net als het vrouwtje. Tijdens deze korte actie zat het vrouwtje met breed gemaakte schouders ellebogen en afhanginge handvleugels, evenwijdig aan het lijf. Het mannetje maakte geen geluid tijdens deze actie en het vrouwtje hield het bij een zacht herhaald 'wiewiewiewie'. De afstand was te groot om te kunnen vaststellen of er daadwerkelijk cloacaal contact is geweest. Vanuit mijn positie was niet te zien of het vrouwtje de staart opzij deed. Verder zag het er volledig uit als een copulatie. Het tijdstip hiervan riep een vraag bij mij op. Een copulatie, zo laat nog? Ik kon dat niet rijmen met het vrouwtje dat al op 27 juni 2013 op het nest zat, naar ik aannam, op eieren.

Discussie

Van de drie nestjongen van dit koppel vlogen er twee uit rond 16 augustus 2013 (het derde was spoorloos); de eerste tekenen van nestjongen nam ik waar op 18 juli 2013 (vrouwtje maakte op nestransd voerbeweginkjes na met zojuist van het mannetje over-

genomen prooi naar het nest te zijn gevlogen. Eileg zal dus rond 17 juni 2013 hebben plaatsgevonden. Uit de literatuur is mij bekend dat na de eileg nog wordt gecopuleerd, met afnemende frequentie (Bijlsma 1980: laatste copulatie 9 dagen na voltooiing van het legsel). Maar ook nog meer dan drie weken later? Kennelijk wel! Verder viel mij op dat ongeveer tot de dag dat de jongen uit het ei kwamen alle prooioverdrachten die ik waarnam op baltsvoederen leken, dus op de lichtmasten met een 'hoogstaartig' mannetje, met prooiovergeving van snavel naar snavel. Voor het laatst werd dit gezien in de derde week van juli. Ook het 'baltsvoederen' kan kennelijk nog lang na de eileg doorgaan.

Op mijn website www.Boomvalken.nl onder het tabblad 'foto's/ flashing overdracht prooi' staan drie series foto's van het baltsvoederen, waarop ook de hoogstaartige man goed te zien is. Onder het tabblad 'films/ meer films' staat een kort filmpje van de hierboven beschreven copulatie van enkele seconden.

Literatuur

Bijlsma R. 1980. De Boomvalk. Kosmos, Amsterdam/Antwerpen.

Kamp M. & Kamp B. 2001. Broedgeval van een Boomvalk *Falco subbuteo* boven een tennis-complex. De Takkeling 9: 76-77.

Summary

Ganzeboom P.D. 2014. Copulation of Hobbies *Falco subbuteo* about three weeks after egg laying. De Takkeling 22: 124-126.

Although onset of laying of a pair of Hobbies in the western Netherlands was estimated at 17 June 2013 (two of the three chicks fledged on 15 August) a copulation of three seconds duration was recorded on 11 July. Prior to the copulation, the female was heard calling, a soft 'wiewiewie' not unlike the begging call. The male, already present for about an hour, immediately approached the female who was waiting in a crouching position, landed on her back and copulated for about three seconds (uncertain whether cloacal contact was made). During the copulation, the female continued her soft begging call but the male remained silent. This was the only copulation witnessed during 53 hours of observation between 1 May and 13 September, surprisingly occurring three weeks after egg laying.

Adres: peterdestadsvogelaar@gmail.com